

Cyber seksualno uznemiravanje i nasilje

Lucija Benković

Filozofski fakultet u Zagrebu

Odsjek za psihologiju

ORCID: 0009-0005-2114-7866

Sažetak

U području istraživanja *cyber* seksualnog uznemiravanja (eng. *cyber sexual harassment*, dalje u tekstu: CSH) javljaju se problemi definiranja ključnih pojmova te njihovog klasificiranja. Nepostojanje konsenzusa među istraživačima za posljedicu ima niz metodoloških ograničenja u utvrđivanju prevalencije tih pojava u različitim populacijama, ali i razvoja mjernih instrumenata. Ipak, mnoga istraživanja potvrđuju kako CSH nije izolirana pojava i da se u pravilu javlja uz klasične oblike seksualnog uznemiravanja. Rizični faktori počinjenja CSH-a uključuju nižu razinu socijalne podrške i roditeljskog nadzora, više razine ljutnje, izloženost pornografskom materijalu i počinjenje seksualnog uznemiravanja uživo. Izloženost pornografskom materijalu i niža razina roditeljske kontrole rizični su faktori i za doživljavanje CSH-a, uz ženski spol i korištenje alkohola i droga. Doživljavanje CSH-a povezano je s porastom broja simptoma depresije i traume, anksioznošću, većim razinama stresa i suicidalnim mislima. Programi edukacije pokazuju se učinkovitima u smanjenju doživljavanja CSH-a. U istraživanju ovako složenih pojava veliki doprinos imaju i kvalitativna istraživanja kojima je moguće ispitati kontekst u kojemu se javlja CSH. Cilj je ovog rada ukazati na problematiku definiranja CSH-a te pružiti pregled istraživanja odnosa CSH-a s klasičnim oblicima seksualnog nasilja, rizičnih faktora doživljavanja i počinjenja takvog oblika nasilja te utjecaja na psihološko funkcioniranje žrtava.

Ključne riječi: *cyber* seksualno nasilje, *cyber* seksualno uznemiravanje, online seksualno poticanje

Uvod

U internetskom prostoru korisnici imaju tendenciju ponašati se otvorenije i opuštenije te se slobodnije izražavati; pojava je to koja se naziva online dezinhibijski učinak (Suler, 2004). On može biti benigan u vidu dijeljenja privatnih iskustava, želja i emocija, ali i toksičan kroz pisanje grubih komentara i prijetnji te izražavanje mržnje. Suler (2004) navodi šest razloga

pojave online dezinhibicijskog učinka: (1) disocijativnu anonimnost, (2) nevidljivost, (3) asinkronost, (4) solipsističku introjekciju, (5) disocijativnu maštu te (6) minimizaciju statusa i autoriteta.

Disocijativna anonimnost odnosi se na mogućnost skrivanja ili izmjene vlastitog identiteta, pri čemu osoba svjesno odvaja (disocira) svoj stvarni identitet od ponašanja i komunikacije u određenom kontekstu, dijeleći samo onoliko informacija koliko sama odluči da je potrebno. Izostanak mogućnosti da vidimo ili čujemo druge, kao i odsustvo neverbalnih znakova u digitalnoj komunikaciji, u osnovi su faktora nevidljivosti. Asinkronost je obilježje digitalne komunikacije koje karakterizira odgovaranje na poruke satima ili danima nakon njezina primitka. Ona pogoduje nastanku dezinhibicijskog učinka jer se osoba ne mora suočiti s reakcijom primatelja u samom trenu izricanja poruke. Nadalje, uslijed izostanka neverbalnih znakova osoba može zamisliti da se njezin um stopio s umom njezina online sugovornika – takva pojava naziva se solipsistička introjekcija. Ovaj fenomen označava sklonost pojedinca da poruke druge osobe doživljava kao vlastiti unutarnji govor, odnosno kao glas koji ne dolazi izvana, već se pojavljuje unutar vlastite svijesti. Na taj način, sugovornik se više ne percipira kao vanjska, odvojena osoba, nego postaje dio intrapsihičkog svijeta pojedinca – mentalna reprezentacija koja sudjeluje u unutarnjem dijalogu. Posljedično, razmjena poruka može poprimiti obilježja mašte, što predstavlja osnovu za razumijevanje pojma disocijativne mašte, gdje granice između stvarne komunikacije i unutarnjih psihičkih procesa postaju nejasne. Disocijativna mašta djeluje na način da osoba svjesno ili nesvjesno počne zamišljati sudionike online komunikacije u drukčijem prostoru i dimenziji odvojenoj od stvarnih zahtjeva i odgovornosti. Time disociraju online fikciju od stvarnosti izvan internetskog prostora (Suler, 2004). Konačno, način na koji se autoritet i status u stvarnosti komuniciraju kroz stil odijevanja, govor tijela, ton glasa i druge neverbalne znakove u potpunosti je minimiziran u virtualnom prostoru. U takvom kontekstu, sudionici online komunikacije doživljavaju jedni druge kao ravnopravne. Svi ovi faktori ovise o intraindividualnim razlikama među ljudima; kod nekih pojedinaca ponašanje u virtualnom prostoru ne odstupa značajno od njihova ponašanja u stvarnom životu, dok kod drugih drastično varira. Primjer kongruentnosti između ponašanja u virtualnom prostoru i stvarnom životu vidljiv je kod osoba s izraženim crtama ličnosti: osobe s histrionskim crtama (pretjerana emocionalnost, potreba za pažnjom, teatralnost) i u online komunikaciji ostaju vrlo otvorene i emocionalne, dok su osobe s kompulzivnim crtama (perfekcionizam, rigidnost, nesklonost promjenama) i u virtualnom kontekstu sklonije

suzdržanom i kontroliranom izražavanju (Suler, 2004). U tim slučajevima stil komunikacije na internetu u skladu je s obrascima ponašanja u svakodnevnom životu.

Uz to, nepostojanje jasnih zakonskih regulativa, vidljivih autoriteta i značajnih sankcija može potaknuti ljude da čine ono od čega bi se suzdržali u izvanmrežnim situacijama (Barak, 2005). Jedna od takvih aktivnosti je i seksualno uznemiravanje; ponašanje jasno seksualne prirode, često ponavljano s namjerom da se drugoj osobi nanese fizička ili emocionalna šteta te izazove povreda ili ju se ponizi (Walters i Espelage, 2020). Iako se seksualnim uznemiravanjem putem interneta osobi ne može nanijeti fizička šteta te na taj način nije invazivna kao seksualni napad, nije manje ozbiljna (Guerra i sur., 2022). Ono što posebice pogoduje razvoju i održavanju seksualnog uznemiravanja putem digitalnih tehnologija jest kultura virtualnog prostora. Barak (2005) ju opisuje kao kulturu karakteriziranu pretežno maskulinim vrijednostima (transparentnost, otvorenost, smjelost), agresivnom komunikacijom i izraženom mizoginijom. Takve vrijednosti prenose se porukama, prosljeđivanjem poveznica na odabrane stranice i prikazima opscenih fotografija. Seksualno uznemiravanje na internetu, prema tome, ne bi se odvijalo da ne postoji interakcija između nasilničkih sklonosti i okruženja koje će takva ponašanja omogućiti i pojačati (Barak, 2005). U literaturi se cyber seksualno nasilje sve češće prepoznaje kao rodno uvjetovani oblik nasilja, što znači da nesrazmjerno češće pogađa osobe određenog spola, u ovom slučaju žene i djevojke. Ovakva vrsta nasilja ukorijenjena je u društvenim strukturama moći i rodnim normama koje oblikuju očekivanja, ponašanja i odnose među spolovima. Prepoznaje se po rodnom obrascu pojavljivanja i doživljavanja: većina istraživanja pokazuje da su mlade žene znatno češće žrtve, dok su mladići češće počinitelji takvog oblika nasilja (Mitchell i Štulhofer, 2021; Henry i Powell, 2018). Osim toga, kada do nasilja dođe, žene češće od muškaraca prijavljuju da su takva iskustva za njih emocionalno uznemirujuća (Mitchell i Štulhofer, 2021).

Cilj je ovog preglednog rada ukazati na problematiku definiranja samog pojma cyber seksualnog uznemiravanja (eng. *cyber sexual harassment*, dalje u tekstu: CSH) te posljedice koje to ima na metodologiju i dobivene prevalencije u istraživanjima ovih pojava. Također, cilj je i prikazati odnos tradicionalnih oblika seksualnog nasilja i *cyber* seksualnog nasilja te rizične faktore počinjenja i doživljavanja istog. Naposljetku, rad će se usredotočiti na povezanost CSH-a s psihološkim funkcioniranjem, ukazati na doprinos kvalitativnih istraživanja u proučavanju ovih složenih pojava te pružiti uvid u postojeće programe prevencije i edukacije.

Definiranje *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja

U istraživanju složene pojave *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja istraživači se nerijetko koriste različitim pojmovima. Franceschi i suradnici (2023) raznoliku terminologiju u literaturi pripisuju ubrzanom razvoju društvenih mreža, od kojih svaka nudi nove mogućnosti za najrazličitije vrste ponašanja. To čini sveobuhvatno definiranje i sistematizaciju svih aspekata tih pojava veoma izazovnim. U svom najjednostavnijem obliku, CSH može se definirati kao seksualno uznemiravanje koje se prvenstveno događa putem interneta (Arafa i sur., 2017, str. 61). Reed i suradnici (2019) tu definiciju proširuju i pod pojmom CSH podrazumijevaju rodno uvjetovano seksualno uznemiravanje putem digitalnih medija. Kao rodno uvjetovano nasilje definiraju ga i Mitchell i Štulhofer (2021), ističući da žene takav oblik seksualnog uznemiravanja doživljavaju češće i u većem broju od muškaraca. Guerra i suradnici (2021) pod pojam online seksualnog uznemiravanja (eng. *online sexual harassment*) podvode konkretna ponašanja, kao što su slanje eksplicitnih slika i videoporuka te pisanje poruka i komentara seksualnog sadržaja. Napokon, Franceschi i suradnici (2023) online seksualno uznemiravanje definiraju kao svaku interpersonalnu komunikaciju između počinitelja i žrtve koja uključuje seksualno eksplicitan sadržaj poslan ili prosljeđen pomoću digitalne tehnologije, a koji žrtva doživljava nepoželjnim. Javlja se u vizualnom i verbalnom obliku te u obliku *cyber* seksa, a uključuje online seksualno poticanje (eng. *online sexual solicitation*, dalje u tekstu: OSS) i dijeljenje intimnih slika i videozapisa žrtve bez njezina pristanka. OSS je čin poticanja pojedinca da razgovara o seksu, učini nešto seksualno ili dijeli informacije seksualnog sadržaja čak i kada ~~pojedinae~~ to ne želi učiniti (Ybarra i sur., 2007).

Pojam *cyber* seksualnog nasilja definira se kao oblik štetnih seksualno agresivnih ponašanja počinjenih putem digitalnih tehnologija, koji uključuju slanje pornografskog sadržaja bez pristanka primatelja, online seksualno uznemiravanje, uhođenje na internetu (eng. *cyberstalking*), online rodno uvjetovano širenje govora mržnje te korištenje digitalnih usluga za organiziranje seksualnog napada na žrtvu (Cripps i Stremac, 2018). Pashang i suradnici (2019) isti pojam definiraju kao namjerni čin kontrole, sramoćenja i ponižavanja mladih žena u nastajanju (eng. *Emerging Young Women* ili EYW) koji uključuje različite oblike online rodne i seksualne eksploatacije, kao što su uhođenje na internetu, *cyber* seksualno uznemiravanje, *sexting* i osvetnička pornografija.

U svom pokušaju kategoriziranja ovih međusobno sličnih pojava, Henry i Powell (2018) koristile su pojam tehnološki facilitiranog seksualnog nasilja (eng. *Technology-Facilitated*

Sexual Violence, dalje u tekstu: TFSV). Definiraju ga kao niz kriminalnih, civilnih ili na bilo koji drugi način štetnih i seksualno agresivnih ponašanja koja je moguće počiniti koristeći se komunikacijskim tehnologijama. TFSV sastoji se od pet međusobno povezanih dimenzija: (1) online seksualnog uznemiravanja, (2) nasilja uvjetovanog rodom i seksualnošću, (3) uhođenja na internetu, (4) seksualne eksploatacije temeljene na slikama te (5) korištenja usluga za počinjenje seksualnog napada ili iznuđivanja seksualne suradnje sa žrtvom koja takva nametanja percipira neželjenima. Prema Henry i Powell (2018), online seksualno uznemiravanje obuhvaća širok raspon ponašanja, poput elektroničkog nasilja (*cyberbullyinga*), uhođenja na internetu, rodno uvjetovanog govora mržnje, osvetničke pornografije i prijetnje silovanjem. Vidljivo je kako se dimenzije međusobno preklapaju; uhođenje na internetu okarakterizirano je kao zasebna dimenzija TFSV-a, ali se može razmatrati i kao vrsta online seksualnog nasilja. Takvu podjelu autorice objašnjavaju činjenicom da u mnogim istraživačkim radovima o uhođenju i uznemiravanju na internetu nije izravno navedeno radi li se o zlostavljanju seksualne prirode ili ne te stoga u svojoj kategorizaciji odvajaju te pojmove. Teškoće u izradi jasnih kategorija proizlaze iz složenog ispreplitanja tradicionalnih i online ponašanja te različite terminologije korištene u istraživanju *cyber* nasilja (Henry i Powell, 2018). Patel i Roesch (2022) TFSV definiraju kao oblik seksualnog nasilja koje obuhvaća širok raspon aktivnosti u kojima pojedinac može sudjelovati koristeći se tehnologijom, a koje se sastoje od ponašanja počinjenja nasilja i ponašanja viktimizacije. Njihova definicija ograničena je na stvaranje, prosljeđivanje i prijetnje prosljeđivanjem intimnih slika ili videozapisa.

Iz različitih definicija uočljivo je kako se *cyber* seksualno uznemiravanje najčešće razmatra kao vrsta *cyber* seksualnog nasilja, no među istraživačima ne postoji konsenzus oko toga koje konkretne pojavnosti pojedini pojmovi obuhvaćaju. Neki autori CSH promatraju kao oblik rodno uvjetovanog nasilja (Reed i sur., 2019; Pashang i sur., 2019; Mitchell i Štulhofer, 2021), drugi ga definiraju kroz čin stvaranja i slanja eksplicitnih slika i videozapisa (Guerra i sur., 2022; Patel i Roesch, 2022), dok ga treći sagledavaju u okviru širokog raspona ponašanja (Cripps i Stremac, 2018). Usprkos terminološkim razlikama, među autorima postoji suglasje oko zlostavljачke prirode CSH-a, koje se najčešće opisuje kao neželjeno i nepoželjno (Franceschi i sur., 2023).

Upravo nedostatak jedinstvene definicije i nepostojanje konsenzusa oko načina mjerenja CSH-a predstavljaju ključnu prepreku u pouzdanom utvrđivanju prevalencije doživljavanja te pojave. Na temelju pregleda dostupne literature, može se zaključiti da je *cyber* seksualno uznemiravanje podskup šireg fenomena *cyber* seksualnog nasilja, koje obuhvaća ne

samo uznemiravanje, već i druge oblike seksualno agresivnih i eksploatacijskih ponašanja počinjenih putem digitalne tehnologije.

S obzirom na to, u ovom se radu zalažemo za korištenje šireg pojma *cyber* seksualnog nasilja kao krovnog termina koji uključuje i uznemiravanje, čime se osigurava obuhvatnost i preciznost pri proučavanju štetnih ponašanja seksualne prirode u online kontekstu. Prihvatljivom i funkcionalnom definicijom *cyber* seksualnog uznemiravanja, unutar šireg okvira nasilja, može se smatrati ona koju predlažu Franceschi i suradnici (2023), prema kojoj se CSH odnosi na interpersonalnu komunikaciju putem digitalnih tehnologija koja uključuje seksualno eksplicitan sadržaj, a koji žrtva doživljava kao neželjen i nepoželjan. Ova definicija omogućuje operacionalizaciju i mjerenje ponašanja iz perspektive žrtve. Ipak, valja imati na umu da se svi aspekti CSH-a ne mogu u potpunosti razgraničiti od ostalih oblika online nasilja, zbog čega se preporučuje korištenje pojma *cyber* seksualnog nasilja kao krovnog termina koji omogućuje analizu cijelog niza digitalno posredovanih seksualno štetnih ponašanja.

Radi veće preglednosti i lakšeg razumijevanja, u nastavku se nalazi tablica s prikazom spomenutih istraživanja, korištenih termina i njihovih definicija.

Tablica 1. Pregled definicija korištenih u istraživanjima *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja

Istraživanje	Korišteni termin	Definicija
Arafa i sur. (2017)	<i>Cyber</i> seksualno uznemiravanje	Seksualno uznemiravanje koje se prvenstveno događa putem interneta.
Cripps i Stremac (2018)	<i>Cyber</i> seksualno nasilje	Oblik štetnih seksualno agresivnih ponašanja počinjenih putem digitalnih tehnologija.
Franceschi i sur. (2023)	Online seksualno uznemiravanje	Svaka interpersonalna komunikacija između počinitelja i žrtve koja uključuje seksualno eksplicitan sadržaj poslan ili proslijeđen pomoću digitalne tehnologije, a koji žrtva doživljava nepoželjnim.
Guerra i sur. (2021)	Online seksualno uznemiravanje	Ponašanja koja uključuju slanje eksplicitnih slika, videozapisa i tekstualnih poruka te upućivanje upornih i kontekstu neprimjerenih pitanja ili komentara seksualnog sadržaja.
Henry i Powell (2018)	Tehnološki facilitirano seksualno nasilje	Niz kriminalnih, civilnih ili na bilo koji drugi način štetnih i seksualno agresivnih ponašanja koja je moguće počiniti koristeći se komunikacijskim tehnologijama.

Mitchell i Štulhofer (2021)	Online seksualno uznemiravanje	Rodno uvjetovana neželjena seksualna pažnja.
Pashang i sur. (2019)	Cyber seksualno nasilje	Namjerni čin kontrole, sramoćenja i ponižavanja mladih žena u nastajanju koji uključuje različite oblike online rodne i seksualne eksploatacije.
Patel i Roesch (2019)	Tehnološki facilitirano seksualno nasilje	Oblik seksualnog nasilja koji obuhvaća širok raspon aktivnosti u kojima pojedinac može sudjelovati koristeći se tehnologijom.
Reed i sur. (2019)	Cyber seksualno uznemiravanje	Rodno uvjetovano seksualno uznemiravanje putem digitalnih medija.
Ybarra i sur. (2007)	Online seksualno poticanje	Čin poticanja pojedinca da razgovara o seksu, učini nešto seksualno ili dijeli informacije seksualnog sadržaja čak i kada pojedinac to ne želi učiniti.

Prevalencija doživljavanja cyber seksualnog uznemiravanja i nasilja

Prevalencija doživljavanja cyber seksualnog uznemiravanja i nasilja značajno varira među različitim istraživanjima, što se može pripisati ne samo karakteristikama uzorka, već i razlikama u načinima na koje se ti fenomeni operacionaliziraju.

Učenici. Istraživanje Guerre i suradnika (2021) na 18 872 učenika čileanskih srednjih škola ispitalo je prevalenciju online seksualnog uznemiravanja na način da su u upitniku o mladenačkoj viktimizaciji učenici trebali odgovoriti jesu li ili nisu doživjeli 32 različita oblika zlostavljanja, poput zlostavljanja od strane roditelja, braće i sestara ili vršnjaka, svjedočenja nasilju ili online zlostavljanja. Svaka se čestica odnosila na jedan oblik zlostavljanja, a jedna od njih odnosila se na online seksualno uznemiravanje. Tek je 16,2 % učenika izjavilo da je doživjelo online seksualno uznemiravanje barem jedanput u životu. U drugom istraživanju Guerre i suradnika (2022) na čileanskim srednjoškolcima ($N = 380$) ispitivana je prevalencija online seksualnog zlostavljanja, koje su autori sada jasnije definirali kao oblik seksualnog zlostavljanja posredovanog tehnologijom, a koje obuhvaća različite oblike ponašanja – od neželjenog izlaganja pornografiji do online vrbovanja (eng. *cybergrooming*) – pri čemu počinitelj koristi strategije poput komplimenata, pritiska, ucjene i prijetnji kako bi postigao seksualnu interakciju na internetu, susret uživo ili pribavio seksualni materijal maloljetne osobe. Upitnik je sadržavao 12 dimenzija online seksualne viktimizacije, kao što su pretvaranje odrasle osobe da je maloljetna kako bi oćijukala s njima, seksualno uznemiravanje od strane

odrasle osobe putem poruka, poziva i e-maila te prijetnje i ucjenjivanje kako bi im učenici poslali slike svojih spolnih organa. Rezultati su pokazali kako je 53,5 % imalo barem jedno iskustvo online seksualnog zlostavljanja u posljednjih godinu dana. Različita prevalencija u ova dva istraživanja može se objasniti načinom ispitivanja pojave: u istraživanju Guerre i suradnika (2021) korištena je samo jedna čestica, dok je u kasnijem istraživanju učenicima u upitniku ponuđen konkretan opis mnogih pojava koje spadaju pod online seksualno uznemiravanje. Moguće je da na temelju jednog općenitog pitanja učenici nisu bili svjesni da njihova iskustva predstavljaju online seksualno uznemiravanje pa je stoga prevalencija u ranijem istraživanju bila manja. Slično tome, u istraživanju na 477 hrvatskih srednjoškolki online seksualno uznemiravanje mjereno je na način da su sudionice na skali procjene od pet stupnjeva morale označiti koliko su često zaprimale poruke sa seksualnim sadržajem, neželjene seksualno eksplicitne slike pošiljatelja i neželjene pornografske isječke. Uz korištenje ovako konkretne operacionalizacije, rezultati pokazuju kako je 42,6 % srednjoškolki barem jednom doživjelo online seksualno uznemiravanje (Mitchell i Štulhofer, 2021). U istraživanju Zetterström Dahlqvist i suradnika (2018) na švedskim učenicima ($N = 1\,193$), autori su upitnikom kroz četiri pitanja htjeli saznati čestinu izloženosti učenika neželjenom online seksualnom poticanju. Neželjeno online seksualno poticanje operacionalizirano je kao traženje sudjelovanja u seksualnim aktivnostima, seksualnom razgovoru, davanja osobnih seksualnih informacija ili prijedloga za susret uživo, a odnosila se na razdoblje od posljednjih šest mjeseci. Važno je napomenuti da nije bilo specificirano da poticanje mora dolaziti od strane odrasle osobe. Rezultati pokazuju kako je 35,5 % djevojčica te 19,9 % dječaka izvijestilo o doživljavanju online seksualnog poticanja u posljednjih šest mjeseci. Operacionalizacija je ovdje bila nešto općenitija, no i dalje dovoljno specifična da zahvati različite oblike ponašanja, čime je omogućena detekcija rodni razlika u doživljavanju online seksualnog poticanja. U danskom istraživanju o viktimizaciji na internetu ($N = 3\,707$), upitnik se sastojao od šest pitanja o izloženosti iskustvima poput objavljivanja nedoličnih slika sudionika na internetu bez njihova znanja, seksualnog uznemiravanja od strane nepoznate osobe i dobivanja novčanih ponuda za seks od strane nepoznatih osoba. Pronađeno je kako je 5,4 % dječaka i 16,2 % djevojčica doživjelo online seksualno poticanje (Helweg-Larsen i sur., 2012).

Studenti. U istraživanju prevalencije cyber seksualnog nasilja Arafe i suradnika (2017) na studenticama jednog egipatskog sveučilišta ($N = 2\,350$), upitnikom su ispitanice izloženost i čestina doživljavanja CSH-a u posljednjih šest mjeseci; 79,8 % studentica izjavilo je kako je u proteklih šest mjeseci bilo izloženo CSH-u. Slično tome, u uzorku kanadskih studenata ($N =$

127), 84,3 % njih doživjelo je barem jednu vrstu tehnološki facilitiranog seksualnog nasilja, ispitivanog 21 dihotomnom česticom koje su uključivale digitalno seksualno uznemiravanje, seksualno zlostavljanje pomoću slika, seksualnu agresiju i prisilu te rodno uvjetovan govor mržnje (Snaychuk i O'Neill, 2020). Ovakva široka definicija i operacionalizacija jasno pridonose visokoj stopi prijavljivanja. Cripps i Stremac (2018) na manjem uzorku od 80 kanadskih studentica ispitivali su različite oblike doživljavanja *cyber* seksualnog nasilja pitanjem o čestini izloženosti; 53 % doživjelo je CSH u posljednjih godinu dana.

Mješoviti uzorci. Istraživanje Taylora i suradnika (2021) na američkim učenicima i studentima ($N = 1471$) online seksualnu viktimizaciju ispitivalo je kroz šest pitanja u kojima su sudionici trebali odgovoriti jesu li te koliko puta doživjeli neželjene seksualne komentare, šale ili geste, širenje seksualnih glasina o njima, vrijeđanje zbog seksualne orijentacije, pokušaje poticanja na razgovor o seksu, zahtjeve za davanjem seksualnih informacija o sebi ili traženje da učine nešto seksualno što nisu željeli. Pokazalo se kako je 16,8 % sudionika doživjelo online seksualno uznemiravanje, dok ga je 33,8 % doživjelo i online i uživo.

Adolescenti. Istraživanja provedena na adolescentima izvan školskog sustava dodatno ističu važnost razlikovanja između neželjenih kontakata s vršnjacima i odraslim osobama. U istraživanju Sklenarove i suradnika (2018), upitnik se sastojao od pitanja jesu li sudionici ikada vodili razgovor seksualne prirode online, jesu li razmjenjivali slike i imali *cybersex* (definiran kao sudjelovanje u virtualnoj seksualnoj aktivnosti kao što je, primjerice, masturbiranje pred web-kamerom) te koliko su im ta iskustva, ako su ih imali, bila ugodna. 22,2 % njemačkih adolescenata ($N = 2238$) prijavilo je online seksualno poticanje od strane odrasle osobe, od kojih je 10,4 % izjavilo kako je to iskustvo bilo neugodno. Djevojke su značajno češće prijavljivale negativno online seksualno poticanje od strane odrasle osobe. 43,9 % adolescenata prijavilo je online seksualne interakcije sa svojim vršnjacima, od kojih je 2,6 % bilo neugodno. Ovakva diferencijacija doživljavanja poticanja od strane odraslih u odnosu na vršnjake i percipirane ugodnosti omogućuje suptilnije razumijevanje fenomena i bolje razlučivanje između konsenzualnih i nasilničkih ponašanja. Istraživanje Reed i suradnika (2019) ispitivalo je doživljavanje četiri tipa CSH-a (slanje vlastitih fotografija/videoa seksualnog sadržaja pod prisilom, prosljeđivanje istih bez sudionikova pristanka, zaprimanje neželjenih poruka i fotografija seksualnog sadržaja te zaprimanje neželjenih poruka i mailova u kojima se od sudionika traži da učini nešto seksualne prirode). Pokazalo se kako je 68,6 % djevojaka regrutiranih u klinici u San Diegu ($N = 159$), a koje žive u urbanom, siromašnom susjedstvu

okruza San Diego karakteriziranom visokim stopama seksualnog nasilja i drugih oblika seksualnog uznemiravanja, barem jednom doživjelo jednu ili više navedenih vrsta CSH-a.

Odrasle žene. Istraživanje Iroegbu i suradnika (2024) ispitalo je doživljavanje neželjene seksualne pažnje i prisile putem interneta pomoću upitnika s 14 pitanja kojima su sudionice trebale odgovoriti jesu li doživjele navedeno i ako da, koliko puta. Pokazalo se kako je 49 % odraslih žena iz Velike Britanije ($N = 217$) barem jednom u životu doživjelo CSH, što ukazuje na relativno visoku stopu izloženosti kada su korištene precizne i višedimenzionalne mjere. Nasuprot tome, u istraživanju Winkelman i suradnika (2015) na 293 ženskih sudionica iz SAD-a regrutiranim putem društvenih mreža, postavljeno je šest pitanja u kojima su morale odgovoriti jesu li doživjele neki od oblika CSH-a. 19,2 % doživjelo je online seksualno poticanje od strane nepoznate osobe. Iako je prednost ovog istraživanja, kao i istraživanja Iroegbu i suradnika (2024), to što su uključene i žene starije životne dobi (raspon godina 18 – 70), ponovno su veliki dio uzorka činile studentice (58,5 %), a što nije reprezentativno za dobni raspon i populaciju koju je istraživanje uključivalo.

Različite prevalencije u ovim istraživanjima mogu se pripisati nizu faktora. Prvi je različito definiranje predmeta mjerenja; navedena istraživanja proučavala su pojavu *cyber* seksualnog nasilja (Arafa i sur., 2017; Cripps i Stremac, 2018), online seksualnog zlostavljanja (Guerra i sur., 2021), online seksualnog poticanja (Zetterström Dahlqvist i sur., 2018) te online seksualnog uznemiravanja (Taylor i sur., 2021). Instrumenti korišteni u navedenim istraživanjima znatno se razlikuju, što znači da njihovi nalazi nisu usporedivi (Henry i Powell, 2018). Na prevalenciju *cyber* seksualnog nasilja utjecaj je imalo i postavljeno pitanje: u nekim istraživanjima od sudionika se tražio podatak o tome jesu li doživjeli jednu od traženih pojava u proteklih šest mjeseci (Arafa i sur., 2017; Zetterström Dahlqvist i sur., 2018), godinu dana (Winkelman i sur., 2015; Guerra i sur., 2021) ili makar jednom u životu (Mitchell i Štulhofer, 2021, Snaychuk i O'Neill, 2020). U većini istraživanja na odrasloj populaciji sudionici su bili studenti koji zbog homogenosti po određenim obilježjima i većeg stupnja obrazovanja ne mogu služiti kao reprezentativan uzorak opće populacije (Patel i Roesch, 2022). Osim toga, zbog brzih promjena u tehnologiji u posljednjih nekoliko godina, načini na koje je moguće doživjeti CSH postali su mnogobrojniji. U posljednjih se desetak godina razvila svijest o CSH-u te se u starijim istraživanjima manja prevalencija može objasniti činjenicom da su tadašnji sudionici manje vjerojatno određena ponašanja doživjeli kao uznemiravanje (Taylor i sur., 2021). Uočljive su određene pravilnosti u prevalencijama među navedenim istraživanjima; prevalencije doživljavanja CSH-a sustavno su više u istraživanjima koja su provedena na rizičnim

skupinama, kao što su studentice ili djevojke u klinikama (Arafa i sur., 2017; Reed i sur., 2019) te u istraživanjima u kojima su korištene šire definicije i opširniji upitnici (Snaychuk i O'Neill, 2020). Prevalencije su sustavno manje u skandinavskim zemljama (Zetterström Dahlqvist i sur., 2018) koje su poznate po digitalnoj pismenosti te su njihovi učenici dobro upoznati sa sigurnim ponašanjem na internetu (Helweg-Larsen i sur., 2012).

Odnos *cyber* seksualnog nasilja i klasičnih oblika nasilja

Kako bi utvrdili preklapanje između klasičnih oblika nasilja te *cyber* seksualnog nasilja, Leemis i suradnici (2019) proveli su istraživanje na učenicima srednjih škola u Sjedinjenim Američkim Državama ($N = 3549$). Sudionici su ispunjavali četiri upitnika u kojima su trebali navesti koliko često sudjeluju u počinjenju klasičnih oblika nasilja, klasičnih (neseksualnih) oblika seksualnog uznemiravanja, *cyber* nasilja te CSH-a. Na temelju rezultata latentne klasne analize zatim su podijeljeni u četiri kategorije: visoka razina svih oblika nasilja (9 %), počinitelji klasičnog oblika nasilja (24 %), počinitelji klasičnog i *cyber* nasilja (18 %) te niska razina svih oblika nasilja (50 %). Na temelju ovih nalaza, Leemis i suradnici (2019) zaključili su kako se klasični oblici seksualnog uznemiravanja i CSH pojavljuju zajedno te se javljaju i uz ostale oblike tradicionalnog i *cyber* zlostavljanja. Na *cyber* zlostavljanje i seksualno uznemiravanje stoga gledaju kao na varijacije istog zlostavljačkog ponašanja koje se primarno događa uživo. Ipak, njihovo istraživanje ima određenih nedostataka. Zbog asimetričnosti distribucije počinitelja nasilja, odgovori na svim česticama na kojima se ispitivala učestalost takvog ponašanja dihotomizirani su na način da su sudionici koji su odgovorili da nikada nisu počinili niti jedan oblik nasilja svrstani u jednu kategoriju, dok su preostali sudionici svrstani u drugu. Takva umjetna dihotomizacija za posljedicu može imati smanjenje varijabiliteta i gubitak podataka o učestalosti te pojednostavljenje klasifikacije i same interpretacije rezultata.

U istraživanju Taylora i suradnika (2021) istraživana je pojava doživljavanja seksualnog uznemiravanja uživo i online te njihovo preklapanje na uzorku američkih adolescenata i mladih do 21 godine starosti, od čega 53 % mladića i 47 % djevojaka ($N = 1184$). Upitnik je sadržavao 13 dihotomnih čestica pomoću kojih je trebalo utvrditi jesu li sudionici ikada doživjeli seksualno uznemiravanje; sedam ih se odnosilo na seksualno uznemiravanje uživo, a šest na seksualno uznemiravanje putem interneta. Utvrđeno je kako je 11,7 % doživjelo seksualno uznemiravanje i online i uživo. Oni sudionici koji su izvijestili o visokoj razini seksualnog uznemiravanja uživo također su doživjeli visoke razine seksualnog uznemiravanja na internetu.

Nalazi upućuju na to da je priroda seksualnog uznemiravanja uživo i online slična; određena ponašanja, poput neželjenih seksualnih komentara, šala ili gesta, najčešći su oblik seksualnog uznemiravanja i uživo i online (Taylor i sur., 2021). To upućuje na slične motivacije i obrasce ponašanja neovisno o mediju komunikacije.

U objašnjenju samog odnosa između *cyber* i klasičnih oblika nasilja, Walters i Espelage (2020) nude nekoliko hipoteza o načinima na koje ta dva oblika nasilja mogu biti povezana. Prvi je od njih ideja o korištenju klasičnih oblika zlostavljanja za usavršavanje vještina *cyber* zlostavljanja. Takav obrazac može postojati u okolini gdje djeca nemaju pristup internetu do srednje adolescencije, do kada bi stigla najprije usavršiti klasične oblike zlostavljanja, a tek potom se prebaciti na *cyber* zlostavljanje. Međutim, zbog sve ranije izloženosti djece modernim tehnologijama i internetu, to više nije slučaj za većinu zapadnih društava (Walters i Espelage, 2020). Drugo moguće objašnjenje povezanosti *cyber* i klasičnog zlostavljanja i seksualnog uznemiravanja jest proces pomicanja. U ovom slučaju, klasični oblici nasilja prethode *cyber* nasilju, ali umjesto da pojedinac prelazi iz uloge počinitelja klasičnog nasilja u ulogu počinitelja *cyber* nasilja, on prelazi iz uloge žrtve klasičnog oblika nasilja u ulogu počinitelja *cyber* nasilja. Pojedinac koji je žrtva zlostavljanja možda ne posjeduje fizičku snagu, samopouzdanje ili društveni status kako bi izravno konfrontirao svog zlostavljača, ali *cyber* zlostavljanje i CSH nude mu alternativni način postizanja interpersonalne kontrole kao odgovor na viktimizaciju (Walters i Espelage, 2020). Napokon, treća hipoteza govori da počinjenje *cyber* zlostavljanja pruža pojedincu priliku za stjecanje različitih stavova i ponašanja koja će olakšati prijelaz s online oblika nasilja na klasične oblike (Walters i Espelage, 2020). U longitudinalnom istraživanju na američkim adolescentima, od čega 47,8 % mladića i 52,2 % djevojaka ($N = 2\,039$), sudionici su u dvije točke mjerenja ispunjavali osam skala u kojima su trebali navesti koliko su često doživljavali klasični oblik zlostavljanja, *cyber* zlostavljanje, klasični oblik seksualnog uznemiravanja i CSH te koliko su često sudjelovali u počinjenju istih. Rezultati nisu poduprli treću hipotezu; prethodno počinjene CSH nije koreliralo s porastom budućeg klasičnog seksualnog uznemiravanja. Međutim, postojala je značajna podrška hipotezi o procesu pomicanja; doživljavanje klasičnih oblika seksualnog uznemiravanja koreliralo je s budućim počinjenjem CSH ($Z = 4,06, p < .001$). Doživljavanje CSH-a nije koreliralo s budućim počinjenjem CSH-a, ali doživljavanje klasičnih oblika seksualnog uznemiravanja koreliralo je s budućim počinjenjem klasičnog oblika seksualnog uznemiravanja ($Z = 3,24, p < .01$). Ovo istraživanje ima određena ograničenja: 66,4 % sudionika ispunilo je cijeli upitnik, dok od onih koji to nisu učinili, najveći postotak (28,7 %) ih nije dao odgovor na skalama koje su se ticale

klasičnog oblika seksualnog uznemiravanja i CSH-a, što djeluje sustavno. Rezultati vjerojatno podcjenjuju stvarni broj žrtava klasičnog i *cyber* seksualnog zlostavljanja te predstavljaju prijetnju generalizaciji ovakvih nalaza.

Rizični faktori doživljavanja i počinjenja *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja

U istraživanju rizičnih faktora za počinjenje *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja na američkim učenicima ($N = 3549$), Leemis i suradnici (2019) ispitivali su koliko se često učenici upuštaju u počinjenje klasičnih i *cyber* oblika zlostavljanja te klasičnih i *cyber* oblika seksualnog uznemiravanja u protekloj školskoj godini. Rizične faktore podijelili su na individualne (impulzivnost, zloupotreba alkohola i droga, depresija, empatija, izloženost pornografiji, percipirana tradicionalna muškost), odnosne (nasilje u obitelji, roditeljski nadzor, socijalna podrška) i faktore zajednice i škole (dobro susjedstvo, izloženost nasilju u zajednici, percipirana pripadnost školi). Uočili su kako skupina zlostavljača visoko na razinama svih oblika nasilja prijavljuje višu razinu ljutnje, izloženosti pornografskom sadržaju te percipirane tradicionalne muškosti, a nižu razinu socijalne podrške i roditeljskog nadzora od sudionika koji nisu klasificirani kao zlostavljači (Leemis i sur., 2019).

Longitudinalno istraživanje Chang i suradnika (2016) na tajvanskim srednjoškolcima ($N = 2315$) mjerilo je online seksualno poticanje s dva pitanja: (1) koliko su često sudionici poticali nekoga na razgovore o seksu online, a da druga osoba to nije htjela te (2) koliko su često tražili od osobe da učini nešto seksualne prirode online, a da druga osoba nije bila voljna to učiniti. Pitanja o viktimizaciji odnosila na to koliko su se često sudionici našli u poziciji osobe kojoj su takve stvari bile poslane ili ponuđene bez njezina pristanka. Izloženost pornografskom sadržaju ispitivala se na način da su sudionici na skali procjene od pet stupnjeva trebali odgovoriti koliko su često zaprimali poruku ili poveznicu na videozapise i slike pornografskog sadržaja. Rezultati su pokazali kako veća izloženost pornografskom sadržaju predviđa počinjenje online seksualnog poticanja. Kao rizični faktori pokazala su se i rizična ponašanja na internetu (dijeljenje osobnih informacija i svojih fotografija, video razgovori sa strancima), iskustva *cyber* zlostavljanja te počinjenje seksualnog uznemiravanja uživo.

Stupanj obrazovanja i vrijeme provedeno online. Studentice iz istraživanja Arafe i suradnika (2017) koje su provodile više sati dnevno online imale su i veću vjerojatnost

doživljavanja CSH-a. Istraživanje Sklenarove i suradnika (2018) na njemačkim adolescentima pokazalo je kako su adolescenti s višim stupnjem obrazovanja (gimnazije nasuprot strukovnim školama) također imali veću vjerojatnost doživljavanja online seksualnog poticanja. Također, studentice su imale veću vjerojatnost doživljavanja online seksualnog poticanja od žena koje nisu studirale (Winkelman i sur., 2015). Osobe koje provode više vremena online, osobito na društvenim mrežama i ostalim platformama koje omogućuju komunikaciju s nepoznatim osobama, više su izložene mogućim počiniteljima takvih oblika nasilja. Uz to, osobe s višim stupnjem obrazovanja češće koriste internet u profesionalne, akademske i društvene svrhe, što ih čini prisutnijima na mreži i time dostupnijima potencijalnim počiniteljima. Na taj način, veća online prisutnost povećava rizik od neželjenih kontakata i uznemiravanja.

Spol. Pronađene su brojne razlike u rizičnim faktorima doživljavanja cyber seksualnog nasilja s obzirom na spol. Žene generalno imaju veću vjerojatnost doživjeti CSH (Helweg-Larsen i sur., 2012; Sklenarova i sur., 2018), a posebice su ugrožene žene mlađe životne dobi (Iroegbu i sur., 2024). Doživljavanje klasičnih oblika seksualnog uznemiravanja predviđalo je neželjeno seksualno poticanje kod djevojčica, dok ga je kod dječaka predviđalo doživljavanje klasičnih oblika zlostavljanja (Zetterström Dahlqvist i sur., 2018).

Konzumacija internetskog sadržaja. Istraživanje Holta i suradnika (2016) provedeno na američkim učenicima ($N = 439$) ispitalo je prediktore neželjenih online seksualnih razgovora, a koji uključuju objavljivanje svojih slika i osobnih informacija, slanje svojih slika osobi koju su upoznali online, posjećivanje pornografskih stranica. Čestinu njihova pojavljivanja mjerili su na skali procjene od pet stupnjeva. Sudionici su prema učestalosti doživljavanja neželjenih seksualnih razgovora putem interneta u posljednjih godinu dana svrstani u jednu od tri kategorije (nikada, 1 – 2 puta te 3 i više puta). Potvrđeno je da izloženost pornografskim sadržajima povećava vjerojatnost doživljavanja CSH-a. Istraživanje Helweg-Larsen i suradnika (2012) pokazalo je kako više rizičnih ponašanja na internetu (ostavljanje negativnih komentara na tuđim profilima, objavljivanje eksplicitnih slika) povećava vjerojatnost doživljavanja cyber zlostavljanja.

Psihičke poteškoće i obiteljska klima. Antisocijalno ponašanje, simptomi ADHD-a te emocionalni problemi značajni su, ali slabi prediktori doživljavanja cyber zlostavljanja. Doživljavanje CSH-a također je povezano s povećanom konzumacijom alkohola i droga (Reed i sur., 2019). Kaltiala-Heino i suradnici (2016) ispitali su odnos između seksualnog uznemiravanja i obiteljskih obilježja finskih adolescenata ($N = 182\ 699$). Seksualno

uznemiravanje mjerilo se pitanjem jesu li doživjeli da ih netko seksualno uznemiruje putem telefona ili interneta, naziva ih seksualnim i uvredljivim imenima, dira ih po intimnim dijelovima tijela bez njihove dozvole, prisiljava ih na seks te im nudi novac, alkohol ili drogu u zamjenu za seks. Ispitana obiteljska obilježja uključivala su podatke o tome s kime žive u kućanstvu, o obrazovanju i zaposlenosti roditelja te uključenosti roditelja u život adolescenta. Nezaposlenost roditelja, niži stupanj obrazovanja roditelja i stanovanje kod samo jednog od roditelja bili su značajni prediktori doživljavanja kako klasičnog, tako i *cyber* seksualnog uznemiravanja kod adolescenata. Autori kao potencijalno objašnjenje navode da su roditelji slabijeg socioekonomskog statusa manje uključeni u živote adolescenata, a što povećava vjerojatnost da će se adolescenti zateći u rizičnim situacijama i s njima se neadekvatno suočavati (Kaltiala-Heino i sur., 2016). Kao rizični faktori istaknuli su se seksualna orijentacija (homoseksualnost i biseksualnost), nedostatak socijalne podrške (Skeranova i sur., 2018), zloupotreba alkohola u obitelji te izloženost roditeljskom nasilju i seksualnom zlostavljanju u djetinjstvu (Helweg-Larsen i sur., 2012). Kao zaštitni faktor istaknula se roditeljska zaštita korištenja interneta (Helweg-Larsen, 2012; Sklenarova i sur., 2018).

Rizični faktori daju djelomičnu potvrdu teoriji rutinskih aktivnosti (Cohen i Felson, 1979); doživljavanje zlostavljanja odvija se kada su žrtve dostupne motiviranim zlostavljačima koji ih percipiraju kao atraktivne mete. Neki od rizičnih čimbenika, kao veći broj sati provedenih online, objavljivanje fotografija na internetu ili manjak roditeljskog nadzora mogu pridonijeti većem izlaganju pojedinaca motiviranim počiniteljima. Takva ponašanja žrtvu čine vidljivijom i dostupnijom, što su obilježja zbog kojih ju počinitelji percipiraju kao privlačnu metu. Ipak, nužno je spomenuti metodološke nedostatke ovih istraživanja, a koji predstavljaju ograničenje u donošenju pouzdanih zaključaka o rizičnim čimbenicima doživljavanja *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja. Nereprezentativnost i pristranost uzoraka, kao što je prevelika zastupljenost žena i visoko obrazovanih sudionika, smanjuje mogućnost generalizacije nalaza na širu populaciju (Arafa i sur., 2017; Reed i sur., 2019; Winkelman i sur., 2015; Iroegbu i sur., 2024). Osim toga, u anketnim upitnicima koji su prosljeđivani putem Facebook grupa, velika je vjerojatnost da su u istraživanju sudjelovale one sudionice koje su na neki način bile posebno motivirane, bilo svojim iskustvima, bilo da su upitnik prosljeđivale svojim prijateljicama i poznanicama za koje su znale da su doživjele CSH (Winkelman i sur., 2015). Nadalje, podaci u svim navedenim istraživanjima prikupljeni su metodom samoizvještavanja koja je podložna socijalno poželjnom odgovaranju. Prijetnju valjanosti mjernih instrumenata predstavlja korištenje upitnika koji sadrže samo jednu česticu za

ispitivanje složenih konstrukata (Sklenarova i sur., 2018; Reed i sur., 2019). Također, zastarjeli podaci i upitnici koji ne uzimaju u obzir promjene u digitalnom okruženju predstavljaju dodatan problem prilikom zaključivanja o rizičnim čimbenicima doživljavanja CSH-a (Holt i sur., 2016; Helweg-Larsen i sur., 2012). Napokon, nijedno istraživanje nije eksperimentalno, što onemogućuje donošenje kauzalnih zaključaka. S obzirom na etičke prepreke, eksperimentalna istraživanja u ovom području gotovo su nemoguća jer bi uključivala izlaganje sudionika štetnim sadržajima ili situacijama. Međutim, longitudinalna korelacijska istraživanja mogu ponuditi uvid u smjer odnosa među varijablama te omogućiti procjenu potencijalnih posljedica izloženosti online seksualnom nasilju.

Povezanost *cyber* seksualnog uznemiravanja i psihološkog funkcioniranja

Kao rezultat online seksualnog uznemiravanja, djevojke su u prosjeku prijavljivale više razine anksioznosti i depresivnih simptoma, ali i suicidalnih misli od mladića (Reed i sur., 2019; Zetterström Dahlqvist i sur., 2018). Takve nalaze potvrđuje i istraživanje Cripps i Stremac (2018) te Iroegbua i suradnika (2024); veća učestalost CSH-a povezana je i s većim razinama stresa i simptoma traume kod odraslih žena. Također, žene koje su prijavljivale veću učestalost doživljavanja CSH-a imale su niže razine zadovoljstva slikom tijela (Iroegbu i sur., 2024). U longitudinalnom istraživanju Mitchell i Štulhofer (2021) na hrvatskim srednjoškolcima ($N = 477$), online seksualno uznemiravanje i negativno raspoloženje nisu bili longitudinalno povezani. Takvi nalazi upućuju da je negativno raspoloženje kao efekt online seksualnog uznemiravanja kratkotrajno. One sudionice koje su imale veću otpornost imale su i manje izraženo negativno raspoloženje. Otpornost je u ovom slučaju djelovala kao moderator odnosa online seksualnog uznemiravanja i negativnog raspoloženja; kod djevojaka s niskim razinama otpornosti, online seksualno uznemiravanje bilo je povezano s negativnim raspoloženjem, ali povezanost nije uočena kod djevojaka s visokim razinama otpornosti.

Zanimljive rezultate o povezanosti depresivnih simptoma žrtve i profila počinitelja online seksualnog uznemiravanja dalo je istraživanje Guerre i suradnika (2021) na čileanskim srednjoškolcima ($N = 18872$); djevojke su izjavljivale o najviše depresivnih simptoma kada su ih zlostavljale druge maloljetne djevojke ili počinitelji koje nisu mogle identificirati. S druge strane, mladići koje su zlostavljale maloljetne djevojke ili odrasle žene iskazivali su najniže razine depresivnih simptoma. Ovakav obrazac može biti povezan s prevladavajućim rodnim

stereotipima u Čileu, gdje se seksualno zanimanje adolescentica ili odraslih žena prema mladićima ponekad percipira kao potvrda njihove "muževnosti". Nasuprot tome, mladići su prijavljivali najviše depresivnih simptoma kada su ih zlostavljali odrasli ili maloljetni muškarci te neidentificirani počinitelji. Ova razlika može se objasniti društveno konstruiranim očekivanjima o rodnim ulogama, prema kojima se seksualno uznemiravanje od strane muškaraca doživljava kao prijetnja muškom identitetu, što potencijalno može izazvati dublju emocionalnu nelagodu, pa i veću psihološku patnju.

S druge strane, visoke razine samopoštovanja ublažavaju odnos između doživljavanja tehnološki facilitiranog seksualnog nasilja i simptoma depresije, posebice kod pojedinaca koji su prijavili više slučajeva doživljavanja istog (Snaychuk i O'Neill, 2020). U svom istraživanju na švedskim učenicima ($N = 594$), Ståhl i Dennhag (2021) ispitivali su doživljavanje verbalnog, fizičkog i neverbalnog seksualnog uznemiravanja, a za koje su sudionici trebali odabrati jesu li ga ikada doživjeli te ako jesu, je li to bilo u školi ili na internetu. Za mjerenje simptoma anksioznosti i depresivnosti korištena je Revidirana skala anksioznosti i depresivnosti za djecu (RCADS). Upitnik koji je ispitivao zadovoljstvo vršnjačkim odnosima sastojao se od tri čestice (lakoća sklapanja novih prijateljstava, percipirani doživljaj da drugi žele biti njihovi prijatelji i zadovoljstvo odnosima s prijateljima) na koje su sudionici odgovarali skalama Likertova tipa. Veće zadovoljstvo odnosima s vršnjacima te veći stupanj vršnjačke podrške bili su povezani sa značajno manje prijavljenih simptoma anksioznosti i depresije; učinak je bio posebice izražen za depresivne simptome te kod djevojaka. Međutim, nije pronađen značajan interakcijski efekt između zadovoljstva vršnjačkim odnosima i seksualnog uznemiravanja. Ståhl i Dennhag (2021) nude moguće objašnjenje ovakvih rezultata; pozitivan učinak kvalitetnih odnosa s vršnjacima može biti općenit i ne prepoznaje se specifično u situaciji doživljavanja seksualnog uznemiravanja.

Ponovno, nalaze ovih istraživanja treba uzimati s oprezom iz niza razloga. Budući da su sva navedena istraživanja korelacijska, nije opravdano zaključivati o uzročno-posljedičnim vezama na temelju dobivenih rezultata. Zbog toga je opažene povezanosti CSH-a i varijabli koje su mjerile psihološko funkcioniranje moguće objasniti nekim trećim varijablama (Cripps i Stremac, 2018). Autori su prilikom sastavljanja upitničkih mjera i skala koristili manje čestica koje možda nisu mogle obuhvatiti sve aspekte istraživanih pojava, a što je moglo dovesti do ograničene varijabilnosti rezultata i propusta u detekciji nekih od razlika među sudionicima. Sva su se istraživanja oslanjala na metodu samoprocjene koja može biti pod utjecajem socijalne poželjnosti i pristranosti u dosjećanju (Iroegbu i sur., 2024). Kao i ranije navedeno, istraživale

su se pojave različitih naziva i različitim mjernim instrumentima na različitim uzorcima više ili manje reprezentativnima za populacije koje predstavljaju, što onemogućava izvođenje jasnih zaključaka o tome kada i za koje populacije uistinu vrijede dobiveni nalazi. Uzimajući u obzir navedena ograničenja, buduća bi istraživanja trebala težiti metodološkoj usklađenosti i korištenju validiranih, sveobuhvatnih instrumenata za mjerenje *cyber* seksualnog nasilja i njegovih psiholoških posljedica. Nadalje, preporučuje se korištenje longitudinalnih istraživanja koja bi omogućila dublje razumijevanje uzročno-posljedičnih odnosa. Kako bi se smanjila pristranost povezana sa samoprocjenom preporučuje se uključivanje višestrukih izvora podataka (npr. procjene od strane vršnjaka, roditelja ili nastavnika, podaci iz digitalnih tragova ili izvješća stručnih službi).

Doprinos kvalitativnih istraživanja u proučavanju *cyber* seksualnog uznemiravanja

Kako bi prikupili detaljne informacije koje će pridonijeti razumijevanju složene pojave CSH-a, ali i generirali nove hipoteze za provedbu kvantitativnih istraživanja, neki od istraživača odlučili su se na provedbu kvalitativnih istraživanja. Pashang i suradnici (2019) u svojem istraživanju htjeli su istražiti razumijevanje definicije *cyber* seksualnog nasilja te utjecaju na mentalno zdravlje žrtava. Proveli su polustrukturirane intervju s 25 mladih žena u dobi od 19 do 29 godina na području Toronta. Utvrđeno je kako je 21 od 25 sudionica poznavala počinitelje *cyber* seksualnog nasilja; bili su to njihovi prijatelji, kolege iz razreda ili bivši partneri. Također, otkrili su kako se zbog nedosljednosti u definiranju pojma *cyber* seksualnog nasilja takve vrste nasilja rjeđe prijavljuju. Naime, brojne žene pri navođenju definicije izjavljuju kako nisu imale takva iskustva, ali na kasnija potpitanja navode primjere iskustava koja bi spadala pod *cyber* seksualno nasilje. Ovakav nalaz ne upućuje samo na nerazumijevanje pojma među sudionicama, već i na propuste istraživača koji prilikom operacionalizacije nisu obuhvatili sve relevantne oblike *cyber* seksualnog nasilja. Takva manjkavost u definiranju i kategoriziranju rezultirala je nedostatnim zahvaćanjem kompleksnosti same pojave. Posljedično, moguće je da su određeni oblici nasilja ostali neprepoznati i neuključeni u analize, čime se umanjuje valjanost i sveobuhvatnost dobivenih rezultata. Istraživanje je pružilo i brojne informacije o utjecaju *cyber* seksualnog nasilja na mentalno stanje žrtava; sudionice su izjavljivale o dubokom osjećaju srama, tjeskobe, depresije i traumatskih simptoma, samoozljeđivanju i pokušaju samoubojstva te povlačenju iz socijalnih krugova (obitelji, prijatelja, posla ili škole). Upravo

informacija o povlačenju iz škole predstavlja dodatno metodološko ograničenje istraživanja koja se provode u školama. Učenici koji zbog proživljavanja traume izazvane *cyber* seksualnim nasiljem ne dolaze u školu mogu biti isključeni iz istraživanja te takvi nalazi zapravo ne odražavaju stvarne prevalencije. Neke od žrtava prijavljuju eksternalizaciju svoje patnje kroz *cyber* osvetu; na društvenim se mrežama predstavljaju kao muškarci i preuzimaju lažni identitet kako bi nanijele štetu drugim korisnicima društvenih mreža (Pashang i sur., 2019). Budući da su internetske platforme, prema patrijarhalnim normama koje ih često oblikuju, sklonije normalizaciji muškog dominirajućeg ponašanja, odabir muškog identiteta u takvim situacijama moguće je tumačiti kao strategiju preuzimanja pozicije moći u digitalnom prostoru. Žrtve time ne samo da izbjegavaju prepoznavanje, već i lakše stječu autoritet i slobodu djelovanja u digitalnom okruženju. Nalazi Pashang i suradnika (2019) sugeriraju kako i žene – uključujući one koje su same bile izložene nasilju – mogu postati aktivne sudionice u proizvodnji, dijeljenju ili redistribuciji seksualnog sadržaja, često pod pritiskom internaliziranih normi koje promiču šutnju, suučesništvo ili čak i ponavljanje nasilničkog ponašanja. U tom kontekstu, odabir muškog identiteta može predstavljati oblik distanciranja od vlastite pozicije žrtve, ali i način uklanjanja u obrasce moći koji dominiraju digitalnim okruženjem.

U istraživanju Salazar i suradnika (2023) provedeni su polustrukturirani intervjui s 25 adolescentica iz jedne četvrti San Diega u dobi od 15 do 19 godina. U intervjuima se ispitalo u kakvim se kontekstima događa CSH. Iz izjava adolescentica saznali su da se ono najčešće odvija na način da su djevojke prisiljene poslati fotografije seksualnog sadržaja ili da primaju neželjene poruke ili fotografije seksualnog sadržaja. Također, izvijestile su o pritisku da pošalju fotografije seksualnog sadržaja ako misle da postoji mogućnost da im mladić postane romantični partner. Kako bi iznudili fotografije seksualnog sadržaja od djevojaka, mladići su prvo slali vlastitu fotografiju seksualnog sadržaja kako bi uspostavili povjerenje i kako bi se djevojke osjećale kao da su im „dužne“ isto zauzvrat. Kao posljedice doživljavanja CSH-a, adolescentice su istaknule sram, društvenu izolaciju i negativne učinke na obrazovanje. Prijetnje dijeljenjem takvih fotografija partneri su koristili kao sredstvo stjecanja kontrole u vezi (Salazar i sur., 2023).

Prevenција i edukacija

Santre i Pumpaibool (2022) proveli su kvazieksperimentalno istraživanje na tajlandskim srednjoškolcima ($N = 112$) kojim su ispitali učinkovitost programa kombiniranog učenja na

znanje, stavove i namjeru nošenja s CSH-om. Kombinirano učenje odvija se u interakciji učenika s vršnjacima i istraživačkim timom te se koriste infografike, videozapisi, grafovi i druge vrste obrazovnih materijala. Izabrane su učenice iz dviju srednjih škola u Bangkoku koje su u posljednjih šest mjeseci doživjele CSH, posjedovale pametni telefon i Facebook račun kojim su se znale samostalno služiti. Učenice jedne škole činile su intervencijsku skupinu, a učenice druge škole komparabilnu skupinu. Program kombiniranog učenja sastojao se od dvanaest aktivnosti koje su se provodile tijekom dvanaest tjedana. Tijekom aktivnosti za vrijeme nastave odvijale su se grupne rasprave, predavanja, igre i dijeljenje osobnih iskustava. U online aktivnostima koristili su se online testovi, videozapisi i razmjena mišljenja o zadacima. Upitnike koji su mjerili znanje, stavove i namjeru nošenja s CSH-om te doživljavanje CSH-a sudionice su ispunjavale na početku programa, dvanaest tjedana poslije (na kraju programa) te dva mjeseca poslije kraja programa. Sudionice su po završetku programa i dva mjeseca poslije pokazale značajno bolje rezultate na svim upitničkim mjerama od komparabilne grupe. Najvažnije, one sudionice koje su sudjelovale u programu kasnije su izjavljivale o manje iskustava doživljavanja CSH od kontrolne grupe. Autori smatraju da je glavna prednost programa kombiniranog učenja povećavanje koncentracije i poboljšavanje integracije informacija kod učenika. Učenici također imaju priliku vježbati svoje vještine suočavanja, a što doprinosi povećanju njihova samopouzdanja i kompetencija. Specifične komponente programa, poput suradničkih aktivnosti, pružanja emocionalne podrške žrtvama i učenja strategija suočavanja povećale su njegovu učinkovitost (Santre i Pumpaibool, 2022). Autori stoga zagovaraju uključivanje poučavanja o CSH-u u kurikulum te uvođenje programa digitalnog opismenjavanja u školama kao ključne mjere za zaštitu učenika od CSH-a. Ipak, preventivni programi i edukacije trebali bi se provoditi i s počiniteljima *cyber* seksualnog nasilja, a s ciljem prevencije ponovnog počinjenja istog. Ovakvim bi se programima usredotočili na rješavanje uzroka, a ne samo posljedica *cyber* seksualnog nasilja i smanjili stigmatizaciju žrtava kao odgovornih za sprečavanje nasilja. Međutim, najučinkovitiji pristup bio bi implementacija preventivnih programa za sve srednjoškolce. Takvi bi programi omogućili rano prepoznavanje oblika *cyber* seksualnog nasilja, razvijanje empatije i razumijevanje njegovih posljedica, ali i osnaživanje mladih da u takvim situacijama reagiraju primjereno, bilo kao potencijalne žrtve, svjedoci ili osobe koje su u poziciji da spriječe nasilje prije nego što se ono dogodi.

U Hrvatskoj djeluje projekt MEDUSA (Mreža mladih Hrvatske i IPES Maribor, 2023) kojem je cilj razvoj inovativnih i mladima prilagođenih sadržaja kako bi ih se educiralo i senzibiliziralo za prepoznavanje i sprečavanje rodno uvjetovanog nasilja na internetu. Svojim

djelovanjem žele podići javnu svijest o činjenici da je nasilje na internetu rodno uvjetovano te doprinijeti učinkovitijem rješavanju njegova problema na nacionalnoj i europskoj razini.

Zaključak

Nije moguće sa sigurnošću utvrditi točnu prevalenciju *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja; ovisno o uzorku i načinu ispitivanja ovih pojava, prevalencija se razlikuje od istraživanja do istraživanja. Glavni rizični faktori za počinjenje i doživljavanje *cyber* seksualnog nasilja uključuju nisku socijalnu podršku, slab roditeljski nadzor, izloženost pornografiji, spol, konzumaciju alkohola i droga te nisku samokontrolu. Posljedice obuhvaćaju simptome depresije, traume, anksioznosti, stresa i suicidalne misli. Edukacijski programi učinkoviti su u povećanju znanja, razvijanju strategija suočavanja i smanjenju izloženosti CSH-u kod žrtava. Najveća je prepreka istraživanju *cyber* seksualnog uznemiravanja i nasilja nepostojanje konsenzusa istraživača oko definiranja tih pojmova i načina njihova mjerenja, a zbog čega se prevalencije toliko razlikuju u istraživanjima.

Brojni metodološki nedostaci, poput malih i nereprezentativnih uzoraka sudionika, korištenja prilagođenih skala prvotno izrađenih u druge svrhe, sustavno osipanje sudionika iz longitudinalnih istraživanja te korištenje nejasnih i neodređenih definicija prilikom ispitivanja o doživljavanju CSH-a otežavaju istraživanje takvih oblika nasilja. Međukulturalna i longitudinalna istraživanja ključna su za razumijevanje razlika u prevalenciji i prirodi CSH-a te uzročno-posljedičnih veza sa psihološkim funkcioniranjem žrtava. Ne smije se zanemariti ni vrijednost kvalitativnih istraživanja koja omogućuju dublje razumijevanje subjektivnih iskustava, značenja i konteksta povezanih s *cyber* seksualnim nasiljem. Takva istraživanja mogu poslužiti kao temelj za oblikovanje istraživačkih pitanja i hipoteza koje se potom mogu dodatno ispitivati kvantitativnim istraživanjima. Sve to rezultiralo bi boljim razumijevanjem CSH-a, izradom kvalitetnih preventivnih programa koji bi bili u stanju zahvatiti što veći broj rizičnih skupina i, najvažnije, smanjenjem njegove prevalencije.

Literatura

Arafa, A. E., Elbahrawe, R. S., Saber, N. M., Ahmed, S. S. i Abbas, A. M. (2017). Cyber sexual harassment: a cross-sectional survey over female university students in Upper Egypt. *Int J Community Med Public Health*, 5(1), 61-65. <https://doi.org/10.18203/2394-6040.ijcmph20175763>

- Barak, A. (2005). Sexual harassment on the Internet. *Social science computer review*, 23(1), 77-92. <https://doi.org/10.1177/0894439304271540>
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M. i Chiang, J. T. (2016). Predictors of unwanted exposure to online pornography and online sexual solicitation of youth. *Journal of health psychology*, 21(6), 1107–1118. <https://doi.org/10.1177/1359105314546775>
- Cohen, L. E. i Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588-608. <http://dx.doi.org/10.2307/2094589>
- Cripps, J. i Stermac, L. (2018). Cyber-sexual violence and negative emotional states among women in a Canadian university. *International journal of cyber criminology*, 12(1), 171-186. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1467891>
- Franceschi, A., María-Luisa, R. D., Annalaura, N. i Ersilia, M. (2023). Online Sexual Harassment in Adolescence: A Scoping Review. *Sexuality Research and Social Policy*, 21 1-20. <https://doi.org/10.1007/s13178-023-00869-1>
- Guerra, C., Pinto-Cortez, C., Toro, E., Efthymiadou, E. i Quayle, E. (2021). Online sexual harassment and depression in Chilean adolescents: Variations based on gender and age of the offenders. *Child abuse & neglect*, 120, 105219. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105219>
- Guerra, C., Aguilera, G., Lippians, C., Navarro, M., Paz, M., Rebolledo, D., Silva, G. i Alaeddine, R. (2022). Online sexual abuse and symptomatology in Chilean adolescents: the role of peer support. *Journal of interpersonal violence*, 37(7-8), NP5805-NP5817. <https://doi.org/10.1177/0886260520957685>
- Helweg-Larsen, K., Schütt, N. i Larsen, H. B. (2012). Predictors and protective factors for adolescent Internet victimization: results from a 2008 nationwide Danish youth survey. *Acta paediatrica (Oslo, Norway : 1992)*, 101(5), 533–539. <https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2011.02587.x>
- Henry, N. i Powell, A. (2018). Technology-Facilitated Sexual Violence: A Literature Review of Empirical Research. *Trauma, violence & abuse*, 19(2), 195–208. <https://doi.org/10.1177/1524838016650189>
- Holt, T. J., Bossler, A. M., Malinski, R. i May, D. C. (2016). Identifying Predictors of Unwanted Online Sexual Conversations Among Youth Using a Low Self-Control and Routine Activity Framework. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 32(2), 108-128. <https://doi.org/10.1177/1043986215621376>
- Iroegbu, M., O'Brien, F., Muñoz, L. C. i Parsons, G. (2024). Investigating the Psychological Impact of Cyber-Sexual Harassment. *Journal of interpersonal violence*, 39(15-16), 3424–3445. <https://doi.org/10.1177/08862605241231615>
- Kaltiala-Heino, R., Fröjd, S. i Marttunen, M. (2016). Sexual harassment victimization in adolescence: Associations with family background. *Child abuse & neglect*, 56, 11–19. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.04.005>
- Leemis, R. W., Espelage, D. L., Basile, K. C., Mercer Kollar, L. M. i Davis, J. P. (2019). Traditional and cyber bullying and sexual harassment: A longitudinal assessment of risk and protective factors. *Aggressive behavior*, 45(2), 181–192. <https://doi.org/10.1002/ab.21808>
- Mitchell, K. i Štulhofer, A. (2021). Online sexual harassment and negative mood in Croatian female adolescents. *European child & adolescent psychiatry*, 30(2), 225–231. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01506-7>
- Mreža mladih Hrvatske i IPES Maribor (2023). Challenges and Prevention Related to Gender-Based Online Violence: Disseminating the Toxic Gender-Based Online Violence Patterns among Young People in Croatia, Italy, and Slovenia. In *Project MEDUSA*. https://project-medusa.eu/wp-content/uploads/2024/04/Report-on-the-Analysis-of-the-Existing-Situation_final.pdf

- Pashang, S., Khanlou, N. i Clarke, J. (2019). The mental health impact of cyber sexual violence on youth identity. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17(5), 1119-1131. <https://doi.org/10.1007/s11469-018-0032-4>
- Patel, U. i Roesch, R. (2022). The Prevalence of Technology-Facilitated Sexual Violence: A Meta-Analysis and Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23(2), 428-443. <https://doi.org/10.1177/1524838020958057>
- Reed, E., Salazar, M., Behar, A. I., Agah, N., Silverman, J. G., Minnis, A. M., Rusch, M. L. A. i Raj, A. (2019). Cyber Sexual Harassment: Prevalence and association with substance use, poor mental health, and STI history among sexually active adolescent girls. *Journal of adolescence*, 75(1), 53–62. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.07.005>
- Santre, S. i Pumpaibool, T. (2022). Effects of Blended Learning Program for Cyber Sexual Harassment Prevention among Female High School Students in Bangkok, Thailand. *International journal of environmental research and public health*, 19(13), 8209. <https://doi.org/10.3390/ijerph19138209>
- Sklenarova, H., Schulz, A., Schuhmann, P., Osterheider, M. i Neutze, J. (2018). Online sexual solicitation by adults and peers - Results from a population based German sample. *Child abuse & neglect*, 76, 225–236. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.11.005>
- Snaychuk, L. A. i O'Neill, M. L. (2020). Technology-facilitated sexual violence: Prevalence, risk, and resiliency in undergraduate students. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 29(8), 984–999. <https://doi.org/10.1080/10926771.2019.1710636>
- Ståhl, S. i Dennhag, I. (2021). Online and offline sexual harassment associations of anxiety and depression in an adolescent sample. *Nordic journal of psychiatry*, 75(5), 330–335. <https://doi.org/10.1080/08039488.2020.1856924>
- Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321–326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>
- Taylor, B. G., Liu, W. i Mumford, E. A. (2021). Profiles of Youth In-Person and Online Sexual Harassment Victimization. *Journal of interpersonal violence*, 36(13-14), 6769–6796. <https://doi.org/10.1177/0886260518820673>
- Walters, G. D. i Espelage, D. L. (2020). Assessing the relationship between cyber and traditional forms of bullying and sexual harassment: Stepping stones or displacement?. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 14(2). <https://doi.org/10.5817/CP2020-2-2>
- Winkelman, S.C., Oomen-Early, J., Walker, A., Chu, L. i Yick-Flanagan, A. (2015). Exploring Cyber Harrassment among Women Who Use Social Media. *Universal journal of public health*, 3(5), 194-201. <http://dx.doi.org/10.13189/ujph.2015.030504>
- Zetterström Dahlqvist, H. i Gillander Gådin, K. (2018). Online sexual victimization in youth: Predictors and cross-sectional associations with depressive symptoms. *European journal of public health*, 28(6), 1018-1023. <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky102>
- Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: associations with psychosocial indicators. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 41(6 Suppl 1), S31–S41. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.010>

Abstract

In the field of cyber sexual harassment (CSH) research, issues arise regarding the definition of key terms. The lack of consensus among researchers results in numerous methodological limitations in

determining the prevalence of these phenomena. Many studies confirm that CSH typically co-occurs with traditional forms of sexual harassment. Risk factors for perpetration include lower levels of social support and parental control, higher levels of anger, exposure to pornographic materials and engagement in in-person sexual harassment. Risk factors for victimization include exposure to pornographic materials, lower levels of parental control, but also female gender and alcohol and drug use. Experiencing CSH is associated with an increase in symptoms of depression, trauma, anxiety, higher levels of stress, and suicidal thoughts. In researching such complex phenomena, qualitative studies make a significant contribution by examining the context in which CSH occurs. Educational programs have proven effective in reducing the experience of CSH. The aim of this paper is to address the challenges in defining CSH and to provide an overview of research on the relationship between CSH and traditional forms of sexual violence, the risk factors for victimization and perpetration, and its impact on the mental health of victims.

Keywords: cyber sexual harassment, cyber sexual violence, online sexual solicitation